

Äänavavad tihti arhitektide käed neile mannetuid kaste

Juba 50 aastat. Ta on algupärased detailid hoolikalt alles hoidnud ja neid korrastada

Scarpix

Millistel perioodidel on Tallinnas kõige rohkem ja kiiremini ehitatud?

Pärast 15. sajandit oli suurim ehituslaineline Tallinnas 1910ndatel. Esimese ilmasõja eel Koplissekerkinud kolm laevatehast ehitati meeletult. Kerkis ka Peeter Suure merekindlus. See oli periood, kui maalt linna voorivaid eestlasi enam ei jätkunud, vaid tuli juba ka venelasi sisse tuua. Riia areng seal kõrval on olnud palju ühtlasem, seal on kogu aeg tööstus arenenud kiiremini kui Tallinnas.

Selles buumis sai Tallinna kunstiakadeemia asutatud, mis on Tallinna vanim kõrgkool. Meid loodi tsariaja lõpus isegi mitte kunsti-, vaid tarbekunsti kullakuga. Selleks et saada kunstkäsitöölisi ja joonestusoskusega inimesi.

1920ndatel nii palju ei ehitatud, sest varasem koloniaalse iseloomuga majandus orienteerus ümber Vene turult teistele turgudele. Raha inimestel eriti polnud, paremat elamist võimaldas vaid riiklik ehituslaen. Ja 1930ndatel enne majanduskriisi tuli juba massiliselt see nn Tallinna maja. Kuna raha väärus langes kiiresti, siis oli mõttekas panna säästut ruttu ehitusse. Ja neid kivitrepikojaga puumaju kerkis hulganisti.

Tänapäeval on nad hinnas, aga toona vist vaadati neile viltu?

Jah, 1930ndatel tekkis veel arutelu, kus arhitektid massiliselt

olid pahased, et linnavalitsus lubab ehitada neid alevimajade moodi Tallinna maju. Et tegelikult peaks raha suunama korralikumatesse kivimajadesse. Volikogus oli aga jäme ots majoamanike käes ja nende lobitöö tulemusena lubati isegi, et need majad võivad olla kolmekorruselised.

Mis oli selle tagajärg? Kuna linnavalitsus kuulas majoamanike lobi, mitte arhitektide ja ehitajate oma, siis pärast 1944. a märtsipommitamist suur osa puumajadest põles ära. Need pildid olid masendavad, kus suurte alade viisi olid püsti vaid kivitrepikojad. Oleks arhitekthe kuulatud, olnuks Tallinna sõjakahjud palju väiksemad.

Ja siis järgnes juba pärastõjaaegne ehituslaineline.

See on naljakas, kuidas Stalini aegsed majad oma paksude seinte ja kõrgete lagedega on kinnisvaraturul hinnas, sest need ühtlasi asetsevad kesklinna lähedal. Mäletan oma lapsepõlvest, seal Pobeda tagaistmel vanemate inimeste jutust, et Stalini aegsed majad on kõige koledamad. Nad on küll suured ja vägevad, aga ikka on nii maitsetud, sest neil seal on see dekoor veel peal ja... Ilus on ikka sile pind nagu hruštšovkad või Mustamäe esimesed paneelikad. Aga oh jumal, nendel on veel kaunistused küljes... Aga tänapäeval pole kellelgi kaunistuste vastu midagi.

Paljudele ei meeldi arhitektuuriajalugu ikkagi sotsiaalselt võtta. Aga Hruštšovi ajast alanud ehitus võimaldas lõviosale elanikkonnast ikkagi elada mugavustega. Käimlad asendusid massiliselt WC-dega, lisandus soe vesi ja elekter. Kõik see oli elementaarseltigal poololemas, küsimus seisnes vaid selles, et toad olid ehk väikesed ja kas neid on kaks või kolm. Oleks tahtnud suuremaid, ja oma majagi, eks ole.

Kohalikke inimesi muidugi häiris, et venekeelset tööjõudu toodi mujalt NSV Liidust sisse, sest siinsed tööstused muudku laiensesid ja tööjõudu oli puudu.

Mida Nõukogude aja arhitektuuripärandist peaks Tallinnas kaitse alla võtma?

Eks on ka võetud ja võetakse. Kino Sõprus maha ei lammutata, aga kino Rahu, näete, lammutati. (1959. a valminud 500 istekohaga kino arhitektuurseks aluseks oli tüüpprojekt, mida kohandasid ümber arhitektid Heili ja August Volberg. Kino lammutamise järel 2019. a kerkis sinna büroohoone, mille alumisel korrusel tegutseb praegu Maxima pood – toim.)

Noorema põlvkonna uurijate hulgas on 1960ndate ja 1970ndate arhitektuuri imetlemine kõige trendikam, sest kui palju siis tänapäeval keegi mingeid barokkloosse uurib. Need on ära uuritud ja mis sa seal ikka oskad uut öelda. Meil kunstiakadeemias juba kaitsti postmodernistlikest villadest magistritöö. Noorte jaoks on Nõukogude aeg kaugel ja ohutu, samas ka nii põnev uurida. Nii nagu minul oli üliõpilasena esimene Eesti aeg. Kui Tartu linnaarhitekt Arnold Matteus, kes oli kuulus juba enne sõda, vabariigi ajal, rääkis allhangetest ja allapakumistest ehituses, siis ma nõukogude noorena üldse ei teadnudki, mida need sõnad tähendavad. Nii nagu tänapäeva noortele võib tunduda kummalisena sõna «viisaastak».

Mida arvate palju vastakaid arvamusi tekitanud Maarjamäe kompleksist ja selle renoveerimisest?

Mulle tundub, et vähemalt arhitektuuris on Nõukogude aeg rehabiliteeritud. Mul on meele 90ndate algus, kui me professor Krista Kodrelega muinsuskaitse-nõukogus kaitsesime nõukogude monumente. Ja meie emade-isade põlvkonna esindajad nagu professor Sulev Vahtre ja Ants Viires ütlesid, et nõukogude monumentid on häbi ja peaksid kaduma. Aga meie leidsime, et uuel Eesti ajal võiksid kõik ajalooperioodid olla esindatud ja me teeme oma monumendid sinna kõrvale.

Loomulikult me ei jaga neid eesmärke, mille nimel Maarjamäe kompleks oli ehitatud, ja ma ei arva, et arhitektid, kes selle projekteerisid, oleksid jaganud neid ideoloogilisi seisukohti. Aga nad nägid võimalust loominguliseks eneseteostuseks. Puht kunstiliselt on see Maarjamäe kompleks üks Eesti kunstiajaloo väljapaistvamaid saavutusi.

Mulle meeldib Maarjamäe praegune situatsioon, et seal asuvad ühes kobaras koos nõukogude monument, langenud Saksa sõdurite hauad ja kommunismiohvrite monument. Ehk oleks tahtnud, et kommunismiohvrid asuksid rohkem esiplaanil kui nõukogude kompleks, aga see, et need kolm seal mälestusala moodustavad, on minu meelest suurepärane. Üks ei tõrju teist välja, vaid ajalugu esineb oma mitmekihilisuses.

Kas linnapilt ei tundu praegu liiga kirju? Ehk peaks lubama mingites kvartalites vaid kindlaid katsekalded või fassaade?

Kui ühel alal on üks omanik, siis ta saab sellised raamid muidugi luua. Nõnda nagu ühes villade rajoonis Rocca al Mare piirkonnas. Tänapäeval arhitekt olla on siiski niigi nõõril kõndimine. Nad on igasuguste piirangutega ahistatud, nagu näiteks materjalide jaburate turvanõuetega. Loomingu ruumi jääb järjest vähemaks. Ja kui me võtame kõik rohenõuded, siis need ahistavad veelgi.

See küsimus peegeldab pigem 90ndaid, et nüüd omanik tahtis kõike, mida nõukogude ajal ei saanud, ja siis ehitati maju üks hullem kui teine. Rikkuri villa on nüüd veel jäänud viimaseks žanriks, kus arhitektil on üldse võimalik loominguliselt läheneda. Kui ta teeb kesklinna midagi, siis on tal igat senti lugev arendaja niimoodi kukil oma Excelli tabeliga, et ta ei saa midagi teha. Ja kui rajatakse avalikus kasutuses hooneid euro-

raha eest, nagu ülikooli on arendatud, siis on kaelas täiesti jaburalt nii omanikku kui ka ehitajat ahistavad euroraha kasutamise reeglid.

Lisaks ahistavad arhitekthe karmid soojustamisnõuded?

Suvel ringi sõites ma otsisin taga neid omaaegseid maakoolimaju, mida tean vanade piltide järgi, kui ägedad nad on. Siis nägin, mis mõnest on jäänud pärast soojustamist. Need on nüüd paksumaks tehtud, sakslased ütlesid, et karakterlos ehk lihtsalt ühed

Mart Kalm: muinsuskaitse mitte ainult sõnades, vaid ka tegudes

- 1979–1984 õppis Tartu Riiklikus Ülikoolis ajalugu ja kunstiajalugu.
- 1991. aastal kaitses väitekirjaga arhitekt Alar Kotlist kunsti-teaduse kandidaadi kraadi. See toimus Moskvas üliõpilasliku arhitektuuri ja innaehituse ajaloo ja teooria teadusliku uurimise instituudis.
- 1998. a pälvis doktorikraadi tööga Eesti sõdadevahelise aja arhitektuurist.
- Eesti Kunstiakadeemias töötab Mart Kalm 1992. aastast, professor alates 2000.
- Kalm on pikalt kuulunud muinsuskaitseameti ehitusmälestiste ekspertiisnõukogusse, 2006–2010 juhtis ta muinsuskaitse nõukogu.
- Teadlasena on põhiline uurimissuund olnud Eesti arhitektide tööd enne ja pärast II maailmasõda.

- Võtnud otseselt osa riigikogu hoone, presidendikantselei, mitmete

Pärnu villade jm ehituste restau-reerimisest.

- Aastatel 1994–2007 ehitas ta üles kunstiteaduse instituudi. 2007–

2012 oli kunstikultuuri teaduskonna dekaan ja seejärel teadusprorektor.

- 2010. aastal valiti Mart Kalm esimese kunstiteadlasena Eesti Teaduste Akadeemia akadeemikuks ja 2014. aastal selle asepresidendiks.

2015. aastast Eesti Kunstiakadeemia rektor.

- Elab vanemate ehitatud kooperatiivkorteris ja on renoveerinud suvilat Saaremaal nõnda, et see oleks võimalikult ajastutruu ja ehe.

- Viimastel aastatel on uurinud kolhoosiarhitektuuri.

mittemidagiütlevad majad. Kuna nagi on neid olnud hinge ja nad on selgelt midagi väljendanud. Nüüd tead juba peale vaadates, et seal sees hingata ei saa ja ööbida seal ei tahaks, sest õhk läbi ei käi ja heliisolatsioon on olematu. Ükskõik mida kõrvaltoas ei tehta, see kostab läbi. Ja magama ollakse sunnitud sünteetilisel madratsil sünteetiliste vooditarvetega.

Lugeja ei andestaks, kui ma ei küsiks arvamust Estonia teatri juurdeehituse kohta..

Kogu see juurdeehituse plaan on vastuolus Eesti õigussüsteemiga. Ma ei arva küll, et Estonia teatri kapriisi pärast peaks õigusruumi ümber korraldama. Kui tegemist on mälestisega, siis see peab säilima nagu ta on. Võib teha väiksemaid leevendusi, mida seal on ka jõudumööda tehtud. Mulle isiklikult pole mõnedki neist meeldinud, olen siis jäänud muinsuskaitse ekspertiisnõukogus vähemuse hulka.

Mind isiklikult pahandab Estonia puhul, et sealses majas ei oska töötajad käituda rahvusoperile väärikselt ja peavad parklat ümber oma maja. See on niivõrd selgelt Estonia ümbrust õõnestav häbitegu. Estonia maja ei pääse mõjule Tallinna linnas, nagu ta peaks ja võiks. Inimlikult küljest ma saan aru, et Estonia lauljatele ja orkestrantidele meeldib seal hoida oma autot turvalises eraparklas, aga nad ei taju, kuidas nad sellega õõnestavad Estonia autoriteeti ja Tallinna linna. Selge, et ka muusikainimesed peaksid kasutama linna avalikke parklaid, mitte tooma oma autosid linna esindusparki.

Mis mulje jätab Tammsaare park pärast ümberehitust?

See, et üldse on jõutud Tallinna parkide kordategemiseni, on ääretult tervitatav. Tammsaare pargi puhul on tore, et säilisid kõik need ajaloolised kihistused – nii Stalini aegsed kui Tammsaare monumenti paigaldamisega 1978. a sinna juurde istutatud pooppuud, mis mõjuvad ootamatuna. Need toodi sinna koos Tammsaare monumentiga vastavalt toonasele moele. Kõik need erinevad kihistused on seal alles.

Ma saan aru, et on kritiseeritud, et ei öitse see maapind seal aasta läbi või kogu hooaja jooksul. See on tõsi. Aga vaadates positiivselt, siis seal on kasutusel niivõrd palju pargi lillistamise uusi võtteid, näiteks kuidas maikuus on kogu muru täis lõokannuseid, mis õitsevad kaks nädalat. Kui need on muru ära täitunud, näeb park super välja. Sellist iluaianuslikku võtet ei ole üheski Eesti pargis varem kasutatud. Nii et on toodud sinna kohale uut ja värsket aianuslikku mõtet, mis on sümboolne.

Kui läbi linna sõites arhitektuuri-teadlase pilguga vaatate, siis kas rahulolu on rohkem kui kripeldust, või vastupidi?

Ma arvan ikka, et rahulolu on rohkem. Sellega, et nii palju on ehitatud, on süda väga rahul. Sellega, et Tallinn on viimase 25 aasta jooksul nii palju linna-likumaks muutunud. Nõukogude ajast saime päranduseks üsna räämas linna. Teisalt, kui linna oleks möödunud kümnenditel professionaalselt juhitud, võinuksid paljud asjad praeguseks ka paremini olla.